

PALAUTETTA ...

SARJAKUVIEN ARVOSTELUPERUSTEISTA

Tämän esityksen pohjana ovat kokemukset Kemin kaupungin kulttuurilautakunnan viimevuotisesta sarjakuvakilpailusta ja sen sadon seulonnasta. Ensimmäisen peruskarsinnan suoritti kulttuurilautakunta, ja tarkistuksessa sekä kärkipään järjestelyssä olivat mukana Suomen sarjakuvaseuran puolesta Heikki Jokinen ja allekirjoittanut.

Sarjakuvien kuten kaikenlaisen luovan työn tulosten arvostelu ylipäänsä, ja varsinkin keskinäiseen järjestykseen asettaminen on epäkiitollista — osin pohjimmitaan väärinkin. Useinkin työt ovat jo lähtökohdiltaan ja tyyllitään niin erilaisia, että vertailu on lähes mahdotonta.

Kun lisäksi tulevat muutoseikat, kuten strippi- ja kokosivun sarjakuvien erot, teksti- tai kuvapainotteisuus, huumori, runollisuus, kertova tai eläytyvä lähestymistapa, tulevat hankaluudet ilmeisiksi.

Onneksi tässä tapauksessa sarjakuvaseuran edustajat olivat kahdella eri linjalla: Heikki Jokinen painotti erityisesti sarjakuvan sisällöllisiä arvoja ja kerronnan nyanseja, kun taas itse keskityin vaistonvaraisesti kuvaan ja kuvan kerrontaan. Molemmilla lähtökohdilla on yhtä paljon persoonasta kuin koulutuksesta lähtöisin.

Ensimmäisen vaiheen karsinta on pakostakin jossakin määrin pintapuolinen ainakin tarkistuksemme osalta, sillä sarjoja on todella paljon, tällä kertaa 227. Jo tämä vaihe onkin sitten aloittellevalle sarjakuvantekijälle se pahin kompastuskivi. Kuten kaikissa taidekilpailuissa, on nyt tarpeen ennen kaikkea selkeys, idean brilianssi, tiivistyminen ilmeiseksi.

Vaikka varmuuden vuoksi tässäkin vaiheessa otetaan jatkoon lupaavilta näyttäviä kyseenalaisia tapauksia, ei voi mitään sille, että liian pitkät, liian ahdetut, liian sotkuiset, liian runsastekstiset — ja toisaalta liian yksinkertaiset ideat tai esitystavat — putoavat helposti jatkosta.

Jo tässä vaiheessa tulee mukaan arvostelijan henkilökohtainen panos: kun kahdestaan kävimme läpi töitä, sattui muutamia kertoja niin, että toista miellyttävä sarja ei herättänyt toisessa

miinkäänlaista vastakaikua. Silloin työtä mietittiin uudestaan, ja toisinaan mieli muuttui alas-, toisinaan ylöspäin. Epävarmuutta havaittaessa käännettiin toisen puoleen tämän vahvemalla alueella ja ratkaisu syntyi yleensä helposti.

Tosi ongelmallisia tapauksia luettiin jo tuolloin uudestaan ja uudestaan, varsinkin silloin, kun molempien mielestä työssä oli joitakin ansioita mutta myös erityisiä puutteita. Eräät työt putosivat karsinnassa näin kolmenkin lukukerran perusteella. Jatkoon päästettiin toki eräitä melko varmoja putoajiakin, lähinnä pitkiä sarjoja, joille tahdottiin antaa mahdollisuus tutustumalla niihin ajan kanssa kotona.

Kiintoisaa on, että jo tässä vaiheessa astui mukaan yksi sarjakuvan ominaisuus, jota ehkä moni tekijäkään ei ota huomioon. Sarjakuva on nimittäin massaviihdettä; sen ominaisimpia piirteitä on monistettavuus ja siten levitysmahdollisuus suurehkoille lukijapiireille. Tämä asettaa ensinnäkin teknisiä ehtoja (paperin, piirustusvälineitten ja lopullisen viivan laadun sekä piirrosten koon ja esimerkiksi tekstauksen suhteen), mutta myös sisällöllisiä.

Ennen kuin sarjakuva voidaan julkaista, on sen ylitettävä yleiset julkaisukynnykset. Esimerkiksi Suomessa on jälkeenjäänyttä lainsäädäntöä mm. asetuksissa ns. epäsiiveillisistä julkaisuista ja niiden levittämisestä, joten tälläkin kertaa muutama sarja jouduttiin pudottamaan karsintavaiheessa vain siksi, että sisältö ja esitystapa eivät olisi kestäneet painatusta. Ratkaisu oli tehtävä pitkin hampain, sillä taiteellisesti ei välttämättä olisi ollut purnaumista — jopa tyylikin oli ymmärrettävissä perustelluksi omista lähtökohdistaan.

Kun kuitenkin oletetaan, että palkittavat työt pystytään myös julkaisemaan albumina, on ratkaisu välttämätön. Ainutkertainen sarjakuvaoriginaali ei ole samalla tavalla kilpailukykyinen kuin helposti monistettava.

Samasta syystä uniikkilasi ei menestyisi teollisten lasisarjojen suunnittelukilpailussa.

Omassa vertailussani käytin tuttua faktorianalyysiäni, joka kaikessa epätieteellisyydessäänkin auttaa irtautumaan suoranaisesti suosikkiajattelusta ja analysoimaan kutakin työtä eri osatekijöistä.

Käyn nyt läpi eräitä sarjakuvien arvosteluun liittyviä tekijöitä samassa järjestyksessä kuin olen kirjannut ne tähän apuvälineeseen, ns. faktorianalyysimalliin.

AMMATILLINEN VALMIUS

Tällä tarkoitan kaikkia niitä tekijöitä, jotka kehittyvät sarjakuvan tekijällä tavallisesti ajan mitaan. Sellaisia ovat piirrostekniikan harjoittaminen, oman tyylin löytäminen ja johdonmukainen toteutus, tietty vaistonvaraiseksi kehittynyt varmuus sommittelussa, tekstin käytössä ja käsittelyssä.

Ylipäänsä tämä sarake on hyvin vaistonvarainen myös arvostelussa, eikä voi mitään sille, että kokeneemilta tekijöiltä myös odottaa suurempaa varmuutta kuin aloittelijoilta. Varsinaisesti vasta-alkajaa en tässäkin rannassa, mutta tulen tarkemmin rinnastaneeksi hänen hyvät ja huonot puolensa kokeneempiin kollegoihin.

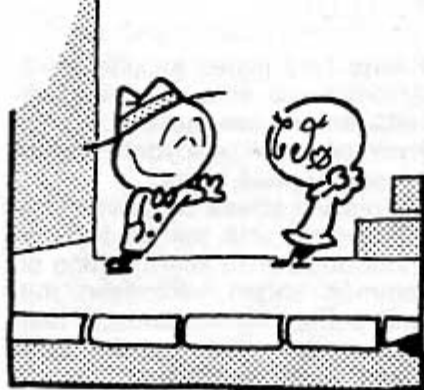

JULKAISUKELPOISUUS

Tässä tulevat kyseeseen muun muassa sarjakuvan väkivaltaisuus ja jopa lain asenne epäsiiveillisiiin julkaisuihin. Ne eivät kuitenkaan ole tärkeimmät kriteerit, vaan tekniset seikat. Onneksi emme enää ole saaneet liijykynällä ruutupaperille piirrettyjä töitä, jotka heti putoaisivat siksi, ettei niitä voi kuvata julkaistaviksi.

Sen sijaan viivan paksuus ja varsinkin sen suhde sivun tai sarjan kokoon on joskus unohtunut. Kun sarjakuvaa piirretään paljon julkaisukokoa suuremmaksi, pitää lisätä myös viivan paksuutta, tai kuvattaessa katoavat hienoimmat yksityiskohdat.

Viivarakenteella tarkoitan sarjakuvan sisältämien erilaisten viivatyypin ja -paksuuksien suhdetta toisiinsa ja kokonaisuuteen.

1100 INNOKAS / AVE

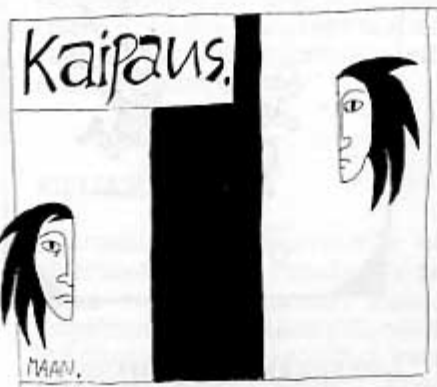

KOTLIN / A.N. & V.I.

HAHMOT, TYYPPIEN TASO

Pakostakin tässä on keskitettyä omaperäisyyteen ja hahmojen sopivuuteen tekijän tarkoituksiin. Silloin ollaan väärillä urilla, jos hahmo haittaa kerrontaa, jos se ei sovellukaan joihinkin tehtäviin ja riitä ilmaisemaan tarvittavia tunteita.

Toisaalta hahmo voi olla eri paria sarjan kanssa myös toiseen suuntaan: liian korostuva persoonallisuus, varsinkin huumorin suuntaan, voi tehdä sisällöstä vähemmän koskettavaa kuin mihin olisi ollut edellytyksiä.

KRISTINA KAIKORANTA

PINTOJEN SUHTEET, TILA

Tässä ei ole niinkään puhe tilan kuvaamisesta sarjakuvassa kuin sarjakuvan esittämästä kuvatilasta. Kukin sivu tai ruutu muodostaa oman kokonaisuutensa, jossa on tiettyä syvyysvaikutelmaa: Eräät asiat nousevat esille, tärkeämmiksi, toiset taas painuvat taustaksi, sinänsä merkittäväksi.

Oleellista on, että merkityksetömät tekijät eivät kilpaile keskeisen asian kanssa. Toki tässä niin kuin useimmissa muissakin kohdissa sisältö voi edellyttää tahallista vastakkainasettelua, mutta silloin se on tehtävä riittävän selvästi.

VIIDES PÄIMEUSKYSEY / A.S.

Samoin rasteleita käytettäessä pitää ottaa huomioon pienennys-suhde, ettei harmaaksi tarkoitetusta alueesta tulekin mustaa.

Julkaisukelpoisuus käsittää myös sen, että sarjat ovat todella mustavalkoisia tai sellaisiksi kuvautuvia. Eräissä tapauksissa harmaa-asteikon käyttö on yhtä haitallista kuin väritys, sillä rasteointivaiheessa voi kärsiä myös piirros- ja tekstiviivasto.

Yleensä loppukierrokselle päässeet työt täyttävät kyllä julkaisukelpoisuuden vaatimukset.

ILMAISEVUUS, ELOISUUS

Tämä on melko puhtaasti kuvaan liittyvä ominaisuus. Lähinnä on kyse siitä, kuinka selvästi tekijä pystyy eläytymään hahmoihinsa. Hyvinkin piirretty sarjakuva voi vaikuttaa kylmältä ja tekniseltä, jos hahmot on piirretty kolkon sammanlaisina kuvasta toiseen.

Hyvässä sarjakuvassa tunteet ja elämykset heijastuvat myös ilmeinä ja eleinä, eivät ainoastaan toimintana ja tapahtumana. Joskus niin sanotusti heikommin piirretty sarjakuva saa enemmän pisteitä juuri eläytymiskykyisen toteutuksensa ansiosta.

YESINHUOLTAZANALLE

TYyli, OTE

Käsite tyyli lienee kaikille selvä. Arvostelussa sille voi antaa pisteitä lähinnä sen mukaan, kuinka hyvin oma tyyli on löydetty ja siitä on osattu pitää kiinni.

Toisissa töissä oli selvästi havaittavissa, että tekijän tyyli on muuttunut, ehkä kehittynekin pitemmän sarjan tekemisen mitaan parissa kolmessakin selvästi erottuvassa vaiheessa. Jos sarja alkaa aivan erilaisena kuin se päättyy, ei voi puhua täysin onnistuneesta kokonaisuudesta.

Muistutan vain, kuinka Tarmo Koivistokin on piirrellyt uudestaan ensimmäisiä Mämmilä-sivujaan siinä vaiheessa, kun ensimmäistä albumia ryhdyttiin kokomaan pitkän ajan kuluessa ilmenteistä sarjoista.

KOKONAISIDEA

Tässä kohdassa pääsee ilman muuta vahvoille se, joka on keksinyt jotakin yksinkertaista mutta oivaltavaa, sellaista joka tuo jotakin uutta sarjakuvatarjontaan.

Palkituista voisi mainita *taidetta taiteen vuoksi*-sarjan, jossa on hyvin pelkistetyksi esitetty piikkikääksikin tulkittavissa oleva ajatus taiteen ja erityisesti sarjakuvataiteen syvimmästä olemuksesta.

JUONIKUDELMA

Sarjakuvat ovat rakenteeltaan erilaisia riippuen siitä, mihin alajiin ne kuuluvat.

Huumorisarjoissa idea on yleensä melko suoraviivainen, ja joskus on tekijälle luettava ansioksi se, että turhat kiemurat on vältetty matkalla varsinaiseen vitsein laukaisuun.

Pitemmässä, kertovassa sarjakuvassa taas ei ole pahitteeksi, vaikka rikastavia sivujuonia olisikin, kunhan pääjuoni ei pääse unohtumaan.

TIMO KOKKILA

TUNNELMA, HENKI

Eräitä asioita voi arvioida vain selkäytimellä. Tämä on yksi niistä.

Sarjakuvan tunnelma syntyy monista osatekijöistä: kuvien ja sivujen sommittelusta, viivojen ja tummuusasteikon säätelystä, kerronnan ja vuoropuhelun ajoituksesta.

Silloin on onnistuttu, jos sarjakuvassa tuntuu olevan jonkinlaista tunnelmaa, ei sen enempää.

RUUDUN TASAPAINO

Sommittelun peruslait ovat sarjakuvassa hyvin samanlaiset kuin kuvataiteissa, sillä lisäyksellä että samoin kuin elokuva- ja televisioilmallisissa, voidaan perussääntöjä tahallisesti rikkoa jotta liike- ja aikavaikutelma toimisi paremmin.

Jos sen sijaan sommittelu on ilman mitään havaittavaa syytä kovin haparivaava ja epätasapainoinen, tulee luonnollisesti miinuksia.

SIVUN/STRIPIN TASAPAINO

Sarjakuvasisivun tasapaino taas on enemmän omaa taiteenalaansa kuin ruudun sisäinen.

Tässä on otettava huomioon kaksi puolta: sivu on visuaalinen kokonaisuus, joskus jopa osa aukeamaa, mutta myös kertova kokonaisuus, jossa kuvallinen ja sommittelullinen leikkittely ei saa haitata tarinan lukukelpoisuutta. Aivan kärkipään töissäkin tuli paikoin miettimistä tällä kohdin.

GRAFIIKAN OMAPERÄISYYS

Tämä on oikeastaan eräänlainen tarkistussarake. Tässä kärkeä, jos työssä on liian selviä lainoja, kovin voimakkaita vaikutteita toisilta tekijöiltä. Se on kyllä onneksi harvinaista.

SISÄLLÖN OMAPERÄISYYS

Hassua kyllä, mutta omaperäisyys voi tuntua vähäisemmältä myös, jos sama tekijä on joskus aikaisemmin tehnyt samantapaista sarjaa tai käyttänyt samantapaisia asetelmia tarinoissaan.

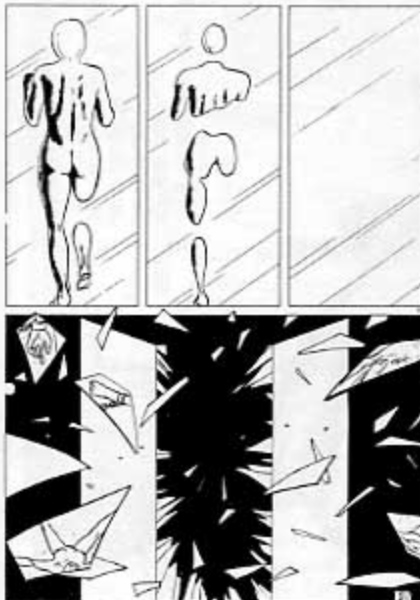
Muuten tässäkin tutkitaan lähinnä suoraa lainoja, joita alkaa olla kiitettävän vähän. Tietysti määrin vaikutteitahan saa varmasti jokainen.

SISÄLLÖN RYTMITYS

Tällä tarkoitan sitä, kuinka hyvin sarjakuvan kertomus on järjestetty sisäisesti loogiseksi kokonaisuudeksi. Onko se johdonmukaisesti etenevä, vai poukkoileeko se aiheetta edes takaisin?

Kerronnassa on lukijan mielenkiinnon ylläpitämiseksi tietyt nousu-, lasku- ja huipennusvaiheet. Myös se merkitsee, miten nämä nousuvaiheet ja huipennukset on sijoitettu sivuille: kannustavatko ne jatkamaan lukemista, esimerkiksi kääntämään sivua?

KOLME PEILIÄ / SIVUJÄÄ-TAPID KOEVENHEIMO

YHDESTOISTA HETVI / ANSSI

DIALOGIN ELÄVYYS

Sarjakuvassa puhutulla sanalla on usein keskeisempi asema kuin kerronnalla.

Perinteisesti sarjakuvan puhekielen kieli on myös puhekieltä, sellaista että sitä voi kuvitella todella puhuttavan, vaikkakin ehkä vain kuvitellussa maailmassa. Ilmeikkyytensä ja havainnollisuus ovat siis keskeisiä vaatimuksia.

Puheen perusominaisuuksia on myös sanottavan tiivistyminen oleellisimpaan. Puhekielinen ei siis ole yksinkertaista, vaan pelkistettyä, kuin teatterin repliikkejä. Usein toisaalta puhekielissä näkee liiankin "teatraalista", elämälle vierasta kieltä.

KERTOVA KULJETUS

Kertova kuljetus liittyy käsi kädessä sisällön rytmityksen kanssa. Miten ruudut liittyvät toisiinsa kerronnassa, miten sivut toisiinsa? Siirtymät ajassa ja paikassa saavat rinnalleen siirtymisen eteenpäin ja alaspäin sivulla.

Tässä jos jossakin esiintyy paljon haparointia. Ruudut töksähtelevät peräkkäin ilman kovinkaan selvää ajallista tai paikallista sukulaisuutta, jos asiaa ei ole varta vasten harkittu.

KIRJALLINEN ILMAISU

Sarjakuvassakin on kaunokirjallinen puolensa. Sarjakuvalla voi olla jopa runollisia ansioita, kunhan ne eivät riistäydä valloilleen holtittomaksi runoiluksi taiteen nimissä.

Tekstikin saa rytmiiä kuvista ja kuvat saavat ajallisen keston sen mukaan, kuinka kauan lukija tekstissä viipyy.

KIELIASU

Suoranaisia kielioppivirheitä on kiitettävän vähän. Piikutus ja tavutus ovat suomalaisten ikuisia ongelmia, mutta muuten tässäkin kohdassa on voitu keskittyä kieliasun tyylilliseen eheyteen ja hallintaan.

TEKSTAUS, TYYLI JA SELKEYS

Tekstaus on suomalaisille vielä pahimpia ongelmakohtia sarjakuvissa. Selkeys on ensimmäinen vaatimus. Toisena tulee häiritsemättömyys.

Puhekielissä tai muualla kuvassa oleva teksti ei saa häiritä sarjan luettavuutta eikä toisaalta pilata kuvallista nautittavuutta.

Epätasaisesti kiemurtava tai kaatuileva teksti ei ole kunniaksi piirtäjälle, ja joskus tekisikin mieli ehdottaa käsikirjoittajakumppanin lisäksi tekstiajatoveria.

Tämä analyysi oli vain apuna parhaiten lopulliseksi järjestelemissä. Jo sitä ennen uudestaan ja uudestaan luettuina jotkin sarjakuvat alkavat selvästi erottua joukosta, ja lähtökohdiltaankin erilaisina nämä on kilpailutilanteessa asetettava jonkinlaiseen järjestykseen. Tällöin arviointiin vaikuttavat itse tarina, sen kertomista ja kerronnan tyyli sekä henki.

Sisällön arvostelussa ei voi välttyä arvostuksellisilta painotuksilta. On olemassa asioita, jotka herättävät lukijassa vastakätkä, toiset taas jopa vastenmielisyttä. Tässä kohdina arvostelijan henkilökohtainen panos näkyy selvimmin, ja ehkä juuri siksi sen analysointi julkisesti on hankalaa ellei mahdotonta.

Oleellista on, että sarjakuva tarjoaa elämyksiä, myönteisiä tai negatiivisinkin rikastavia kokemuksia, jotka avaavat uusia näkökulmia elämään. Voi kuulostaa juhlaivalta, mutta itse asiassa yksinkertaiset ideat voivat olla hyvin antoisia. Voittajatyö on yksi sellainen: hyvin henkilökohtaiseksi hahmoteltu pikku episodi saa kattavamman luonteen osoittautuessaan sittenkin yleisinhimilliseksi perustilanteeksi.

Kuten sanottua, taidekilpailussa arvojärjestykseen panno on välttämätön epäoikeudenmukaisuus. Sarjakuvakilpailuun päätehtävä ei ole asettaa tekijöitä vuosi vuodelta järjestykseen, vaan tuoda esiin uusia töitä ja tekijöitä, kannustaa sarjakuvalliseen ilmaisuun ja sen kehittämiseen sekä albumimuodossa tarjota julkaisukanava onnistuneille uusille teoksille.

Siis: Ne jotka eivät sijoitu kilpailussa, eivät ole hävinneet. Sangan monet karsinnasta läpipäässeistä ja osa jo siinä pudonneistakin ovat varsin julkaisukelpoisia.

Olen aivan vakavissani, kun sanon, että kilpailuun osallistuneiden kannattaa tarjota näitä valmiita töitä julkaisuviksi, esimerkiksi sarjakuvaseurojen lehdille, eräitten jopa muille lehdille. Stripisarjakuville löytyisi mahdollisesti tilaa pienemmistä paikallislehdistä, jos tekijät vain osaisivat niitä tarjota.

Käykää näyttämässä töitänne toimituksissa tai lähettäkää niistä valokopioita — alkuperäisistä ei kannata luopua kuin pyydetessä, ovathan ne sentään ainutkertaisia teoksia.

Lykyä tykö ja onnea ensi vuoden kilpailuun!

Kalervo Pulkkinen